

РЕАЛІЗАЦІЯ КАТЕГОРІЇ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ У ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ ТА СПОСОБИ ЇХ ПЕРЕКЛАДУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ДЕНА БРАУНА «THE LOST SYMBOL»)

У статті розглянуто підходи до класифікації засобів реалізації інтертекстуальності. Основну увагу зосереджено на ремінісценції, алюзії та цитаті як формах вираження міжтекстових зв'язків та способах їх перекладу. До аналізу був залучений роман Дена Брауна «The Lost Symbol».

Ключові слова: інтертекстуальність; інтертекст; міжтекстовий зв'язок; цитата; алюзія; ремінісценція.

Постановка проблеми. На сучасному етапі в світлі розвитку дискурсивного підходу проблема відтворення міжтекстових зв'язків набуває все більшої актуальності. У процесі міжкультурної комунікації між дискурсами різних культур відбувається діалог, в якому з'являються посилання на спадщину раніше створених текстів. Особливий інтерес становить діалог між текстами художнього дискурсу з огляду на властивість літератури вбирати та зберігати велику кількість інформації різних часових і просторових вимірів, насамперед національно-культурного характеру.

Перекладацькі дослідження інтертекстуальності відкривають нові горизонти в проблематиці художнього дискурсу. Для освоєння цього простору необхідні розвідки конкретного емпіричного матеріалу. Спочатку вчені підходили до аналізу інтертекстуальності у перекладах в парадигмі «традиційне – новаторське», розглядаючи передусім ті різновиди міжтекстових зв'язків, які виникають незалежно від волі автора і не збільшують експресивність тексту. Перекладацькі дослідження інтертекстуальності відкривають нові горизонти в проблематиці художнього дискурсу. Для освоєння цього простору необхідні розвідки конкретного емпіричного матеріалу. Ці обставини і зумовлюють актуальність роботи.

Аналіз актуальних досліджень. Основи лінгвістичних досліджень інтертекстуальності були закладені працями Ю. Крістєвої і Р. Барта (постструктуралістська школа) та М. Риффатера і Дж. Калера (семіотична школа). У сучасній лінгвістиці та перекладознавстві інтертекстуальність розглядають як текстову категорію (Р. Богранд, О. Веселовський, О. П. Воробйова, У. Дресслер, О. Потєбня), як передумову текстуальності (Р. Богранд, В. Дресслер, Ю. М. Лотман, В. А. Лукін) та аналізують з точки зору засобів її реалізації в конкретних текстах (О. Ю. Абрамова, Л. Г. Бабенко, С. Т. Золян, Л. Ф. Омельченко, Н. Фатєєва та ін.). До проблеми множинних зв'язків тексту з іншими текстами зверталися І. В. Арнольд, М. Бахтін, А. Беннет,

І. В. Бітенська, Р. Богранд, В. Виноградов, Ж. Дерріда, У. Еко, І. П. Ільїн, Н. А. Купіна, К. Леві-Стросс, Е. В. Михайлова, М. Ріффатер, О. Розеншток-Хюсі, С. Фіш, М. Фуко і Р. Якобсон.

Мета статті: простежити реалізацію категорії інтертекстуальності у художньому творі та виявити основні способи їх перекладу на матеріалі роману Дена Брауна «The Lost Symbol».

Виклад основного матеріалу. Однією з провідних категорій герменевтики як науки тлумачення текстів є категорія інтертекстуальності термін Ю. Крістєвої. Сама інтертекстуальність розуміється при цьому, згідно Ю. Лотману, як проблема «*тексту в тексті*» [5, с. 428].

Термін «інтертекстуальність» став з'являтися в дослідженнях в рамках що здійснювалися в 60-х роках змін у системі парадигм літературознавства і покликаний був служити «сигнальним словом, побіжним поняттям цих істотних змін» [6, с. 290].

Істотний внесок у дослідження цього нового явища внесли роботи відомого вітчизняного вченого-філолога М. М. Бахтіна, який розвиває свою теорію «діалогованої свідомості», або діалогічність текстів, стосовно до жанру роману [5, с. 432].

Ю. Крістєва розширює поняття діалогічність, розробленого М. Бахтіним. Вона також вважає, що текст можна розглядати як суспільство або як історико-культурну парадигму. Внаслідок цього дослідник говорить про введення нового відокремленого поняття тексту, згідно з яким він є «*трансеміотичним всесвіту, конгломератом всіх смислових систем, культурним художнім кодом*». У цьому сенсі інтертекстуальність є зведенням загальних і приватних властивостей текстів, тому її (інтертекстуальність) можна розглядати як синонім поняття «текстуального» [5, с. 445].

Основна ідея теорії Ю. Крістєвої зводиться до того, що текст – в процесі інтертекстуалізації – сам постійно абсорбується і трансформується, створює і переосмислює. Тому такий процес є гарантією відкрито-

сті тексту. Щоб зрозуміти художній твір, необхідно сприйняти його як ціле. Зрозуміти, пережити, переосмислити можна лише те, на що відгукуються твої почуття. Розбір включень інтексту в текст художнього твору дає підставу розглядати їх як один з найважливіших прийомів у стилістичній системі письменника. У результаті інтертекстуальності зводиться до парадигми відкритого тексту, і таке розуміння феномену тексту стає важливим для нового і радикально інтертекстуального способу оповіді. Теорія інтертекстуальності потребує всеохоплюючої та інтегративної концепції, яка брала б до уваги як основні властивості тексту, так і аспекти значення тексту. Тільки такий подвійний параметр включає в себе статичні і динамічні аспекти інтертекстуальності.

І, таким чином, момент включення інших текстів або його елементів буде вважатися основним способом прояву категорії інтертекстуальності.

Отже, інтертекстуальність і діалогічність притаманні споконвічно всякому усвідомленому буттю як констатуючій ознаці, необхідна умова існування, бо буття це (соціальне чи духовне) припускає наявність як мінімум двох свідомостей, двох текстів, що перетинаються один з одним до повної заглибленості одного в інший так, що кожен з них є сукупним контекстом іншого, гарантом його існування. Подібну здатність впустити, засвоїти в собі інший текст та входити текстом в іншу свідомість, на думку О. Ю. Абрамової, можна позначити терміном «інтертекстуалізація» [1, с. 15]. У результаті при абсолютному взаємопроникненні двох текстів спостерігається межа інтертекстуалізації. Причому, для розгляду проблем інтертекстуальності важливим є фактор спрямованості художньої структури тексту не тільки всередину, але і зовні. Вона (зверненість) «передбачає відкритість», не замкнутість «художнього тексту по відношенню, по-перше, до інших художніх систем і структур, а, по-друге, до читача, тезаурус якого також представляє собою певну незамкнену систему...» [3].

Пратексти, інтертекст, «тексти в голові» – на основі концепції Ю. Крістєвої ці поняття мають характеризувати все те, що повинно вийти в результаті обробки текстів. Тут мається на увазі можливість доповнення змісту тексту на основі знання інтертекст, на який сам автор може посылатися як імпліцитно, так і експліцитно.

І текстуальність, і інтертекстуальність є основними принципами, властивими кожному тексту, тобто автор будь-якого тексту може свідомо посылатися на інші конкретні тексти, це може відбуватися також і несвідомо. Але не завжди автор впевнений у тому, що реципієнт інформації в змозі адекватно інтерпретувати або ідентифікувати ці «сигнали» інтертекстуальності. У цьому полягає особлива прагматична специфіка зазначеної категорії.

Творчі доробки американського письменника й журналіста Дена Брауна є яскравим прикладом новаторської й комерційно успішної літератури нової доби. Його щира зацікавленість філософією, історією, релігією, криптографією та таємними товариствами втілилася в таких широковідомих романах, як «Янголи та демони» (2000), «Код да Вінчі» (2003), «Втрачений символ» (2009) та «Інферно» (2013). Майже усі

його романи сповнені містифікації, таємних символів, прихованих підтекстів.

Тому розгляд твору Д. Брауна «Втрачений Символ» неможливий без урахування надбань постмодерної доби, оскільки еkleктика, інтертекстуальність, гібридизація жанрів, звернення до архетипів та міфів, іронія та гра стали не тільки характерними ознаками його творчості, а й справили значний вплив на всі рівні культури.

В основі сюжету творів американського письменника – таємниці світового масштабу, високий статус якої підтримують таємні товариства та серйозні наукові установи. Навколо головного конфлікту групуються решта другорядних подій, які сприяють посиленню напруження та драматизму твору. Пошуки розгадки відбуваються у формі пригод (квест) з великою кількістю додаткових завдань на широкому історико-культурному, релігійно-політичному та науководослідницькому тлі. Місцем розвитку подій стають знакові міста світу. Автор ставить за основу своїх світоглядів саме християнське віровчення, а отже, Біблію – прадавню священну книгу, яка є своєрідним ключем до таємниці буття і походження Всесвіту.

У романі простежуємо прямі цитати з Біблії, які при перекладі надають особливої експресивності окремим сюжетним елементам: «*In the beginning was the Word*» [7, с. 456] – «*А на початку було Слово*» [2, с. 520].

«*The Gospel of Mark tells us: «Unto you is given to know the mystery... but it will be told in parable.» Proverbs cautions that the sayings of the wise are «riddles,» while Corinthians talks of «hidden wisdom.» The Gospel of John forewarns: «I will speak to you in parable... and use dark sayings»* [7, с. 480] – «*В Євангелії від Марка йдеться: «Вам дано пізнати таємницю», але вона мовлена притчею. Книга притч Соломонових застерігає, що вислови мудрих – це «загадки», а в Посланні до Коринтян йдеться про «приховану мудрість». Євангеліє від Іоанна попереджає: «Я в притчах до вас говорив»* [2, с. 615].

У своєму романі Ден Браун використовує цікавість читача до минулого в пошуках відповіді на актуальні питання сьогодення, адже у творах американського письменника минуле активно працює на сучасність. Минула історія – культура, влада, і навіть жахи історії – проступають крізь час, живуть у дні сьогоденнішньому і Ден Браун актуалізує цей дух інших часів через інтригу й зчитування символів. Так, наприклад, загадкові символи, викарбувані на руці одного з героїв роману Пітера Соломона є таємничим посланням, яке тісно пов'язане з масонством і давніми релігійними обрядами: «*A crown . . . and a star. Incredibly, the monster who had done this appeared to have tattooed tiny symbols on Peter's fingertips. On the thumb – a crown. On the index finger – a star*» [7, с. 65] – «*Корона... і зірка. Це видавалося диким і неймовірним, але, напевне, ота потвора, що відрізала Пітерові руку, витатувала крихітні символи на пучках його пальців. На одному – корону. На другому – зірку»* [2, с. 73].

Автор пояснює значення таких загадкових символів, посилаючись на те, що у давнину рука зі специфічними символами означає «запрошення». Тут можемо простежити алюзію на прадавній релігійній віровченню, у яких люди певної таємної організації робили собі

татування на руці, що означали приналежність до певної організації: «*In ancient times, the Hand of the Mysteries actually served as the most coveted invitation on earth. To receive this icon was a sacred summons to join an elite group—those who were said to guard the secret wisdom of all the ages. The invitation not only was a great honor, but it signified that a master believed you were worthy to receive this hidden wisdom. The hand of the master extended to the initiate*» [7, с. 66] – «В давнину «таємнича рука» означала найжаданіше запрошення у світі. Отримати таке зображення означало таємну пропозицію приєднатися до певної елітної групи людей, котрі, як вважалося, охороняють таємну мудрість усіх часів. Таке запрошення було не лише великою честю; воно означало також, що володар вважає вас гідним почути таємну мудрість. То була рука господаря, простягнута ініціатові» [2, с. 75].

Висновки. Таким чином, звернувшись до романного жанру, який зазнав суттєвих змін в епоху постмодер-

нізму, Дену Брауну вдалося створити зразок нового типу роману, який характеризується ігровою модальністю, інтертекстуальністю, інтерактивністю та сумісністю з іншими жанрами й формами культури. Саме застосування алюзій, ремінісценцій, прямих цитат надали роману Дена Брауна містичності, смислової наповненості, глибини сюжету. Спектр ідей та глобальність порушених у романах проблем, які стосуються сенсу буття та глобального пошуку істини також сприяли трансформації традиційного детективного роману в постмодерністський. Експеримент з формою втілювався не тільки у великій кількості різновидів роману, які важко піддаються класифікації, а й впевнено вийшов за межі літератури. Автор наочно демонструє розвиток сучасної літератури в напрямі розширення меж жанру й стилю, що відкриває широкі обрії для подальшого дослідження, адже без урахування тенденцій масової літератури неможливо отримати адекватне уявлення про сучасний стан літератури.

Список використаних джерел

1. Амирян Т. Н. Конспирологический детектив как жанр постмодернистской литературы : Д. Браун, А. Ревазов, Ю. Кристева : автореф. канд. филол. наук : 10.01.03 / НАН России. – М., 2012.–25 с.
2. Браун Д. Втрачений символ / Д. Браун ; пер. з англ. В.Горбатька. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2011. – 608 с.
3. Грек Л. В. Інтертекстуальність як проблема перекладу (на матеріалі англійських перекладів української постмодерністської прози) / Л. В. Грек : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16 ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2006. – 18 с.
4. Денисова Г. В. В мире интертекста : язык, память, перевод / Г. В. Денисова. – М. : Азбуковник, 2003. – 298 с.
5. Кристева Ю. Бахтин, слово, диалог и роман / Ю. Кристева / Французская семиотика : от структурализма к постмодернизму. – М. : Прогресс, 2000. – С. 427–457.
6. Фатеева Н. А. Интертекст в мире текстов : Контрапункт интертекстуальности / Н. А. Фатеева. – Изд. 3-е, стереотипное. – М. : Книга, 2007. – 280 с.
7. Brown D. The Lost Symbol. Great Britain : Bantam Press, 2013 – 670 p.

И. С. Шилова,
ЧНУ ім. Петра Могили, г. Николаев, Україна

РЕАЛИЗАЦИЯ КАТЕГОРИИ ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТИ В ХУДОЖЕСТВЕННОМ ПРОИЗВЕДЕНИИ И СПОСОБЫ ИХ ПЕРЕВОДА (НА МАТЕРИАЛЕ РОМАНА ДЭНА БРАУНА «THE LOST SYMBOL»)

В статье рассмотрены подходы к классификации средств реализации интертекстуальности. Основное внимание сосредоточено на реминисценции, аллюзии и цитате как формы выражения межтекстовых связей и способах их перевода. К анализу был привлечен роман Дэна Брауна «The Lost Symbol».

Ключевые слова: интертекстуальность; интертекст; межтекстовых связь; цитата; аллюзия; реминисценция.

I. Shylova,
Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine

IMPLEMENTATION THE CATEGORY OF INTERTEXTUALITY IN THE ARTISTIC CREATION AND THEIR TRANSITION METHOD (ON THE NOVEL BY DAN BROWN «THE LOST SYMBOL»)

In the article approaches to the classifications of means of realization of intertextuality are considered. The main attention is focused on reminiscence, allusions and quotations as forms of expression of intertextual links and ways of their translation. The analysis involved the novel by Dan Brown «The Lost Symbol».

Key words: intertextuality; intertext; intertext communication; citations; allusions; reminiscence.

Рецензенти: Мещанінов О. П., д-р пед. наук, професор;
Гришкова Р. О., д-р пед. наук, професор.